

ДА ПЫТАННЯ МЕТОДЫК ПЕРАЕМНАСЦІ БЕЛАРУСКАЙ МУЖЧЫНСКАЙ СПЕЎНАЙ ТРАДЫЦЫІ

Разглядаючы мужчынскую спеўную традыцыю Беларусі ў кантэксце яе трансляцыі, трэба ў агульных рысах акрэсліць асноўныя навуковыя здабыткі буйнейшых навукоўцаў у галіне этнамузыкалогіі. Пачатак навуковага асэнсавання мужчынскай спеўнай традыцыі быў закладзены выдатным этнамузыкалагам ХХ ст. Лідзіяй Саўлаўнай Мухарынскай у працы «Беларуская народная музычная творчасць» (1993). На працягу экспедыцыйнай дзейнасці этнамузыкалагаў Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі ў перыяд з 1960-х гг. па наш час былі запісаны яскравыя этнафанічныя ўзоры мужчынскіх песен: батрацкіх, чумацкіх, салдацкіх, валачобных песен, а таксама ўзоры пазаабрадавай лірыкі. Вынікам экспедыцыйнай дзейнасці было не толькі ўвядзенне ў навуковы зварот аргінальных фальклорных тэкстаў, але і адкрыццё цэлай плеяды самабытных выканаўцаў.

З.Я. Мажэйка, Т.Б. Варфаламеева, І.В. Мазюк, Т.П. Песнякевіч, Г.В. Таўлай – навукоўцы, якія пазнаёмілі навуковую грамадскасць з унікальнымі вясковымі спевакамі: Сцяпанам Антонавічам Дубейкам з в. Тонеж (Лельчыцкі раён), Іванам Макаравічам Прыборай, Іллэй Яўменавічам Зенькаўцом, Еўдакімам Афанасевічам Макарэвічам, Васілём Раманавічам Шведам з в. Глушкавічы (Лельчыцкі раён). Іх высокі ўзровень выканальніцкага майстэрства, самабытная спеўная тэхніка – тыя фактары, якія дазволілі акрэсліць этнамузыкалагам новыя канцэптуальныя палажэнні аб манеры беларускага мужчынскага спеву.

Даследаванні мужчынскай спеўнай традыцыі развіваліся ў наступных кірунках: сістэматызацыя па жанрах, па ладава-меладыхных і рэгіянальных асаблівасцях. З.Я. Мажэйка з зборнікаў «Песні беларускага Палесся» (год) прывяла шмат спеўных узораў пазаабрадавай лірыкі і рэкруцкіх песен. Працуючы з рэспандэнтамі, яна ўлічвала не толькі вакальныя характарыстыкі, але і псіхалогію асобы носьбіта традыцыі. Такія арыгінальныя ўзоры, як «*Ой, ты ж, туман, да, туманочок*», «*На турэцкіх палях*», «*Ой, ты ж мамко-вішн*», «*Кармелюга*», «*Ой, выйду я на ту гору*», бяспрэчна, сёння служаць этнафанічнымі эталонамі тэхнікі традыцыйнага мужчынскага вакалу.

Л.С. Мухарынская не толькі запісала, але сістэматызавала беларускія песенныя фальклорныя жанры. У працы «Беларуская народна-песенная творчасць» (1993) вылучаны чатыры асноўныя жанры, якія спяваліся мужчынамі: валачобныя песні (творы раннетрадыцыйнай песеннай класікі), салдацкія, пазаабрадавая лірыка, песні сялянскай вольніцы (творы познетрадыцыйнай песеннай класікі) [5, с. 21]. У працы Л.С. Мухарынскай таксама разгледжаны праблемы стылістыкі, гукавыманя, лада-меладыхных асаблівасцяў.

Пытанне, якое трэба разглядаць, – тып музычнага мыслення – аснова, на якой будзеца спеўная тэхніка. Прынцыповае значэнне мае тое, як выканаўца мысліць. Гэта абумоўлівае фарміраванне рэпертуару, з якога вынікаюць пытанні музычнасці спеваў, тыпу пабудовы мелодыі, таксама строю ў гурце (манодыя, гетэрафонія ці навогул шматгалоссе). Усё залежыць ад светаўспрымання спевака.

Дзякуючы здабыткам этнамузыкалагаў другой палавіны ХХ ст., мы можам увесці матэрыял у пэўную сістэму. Мужчыны ў Беларусі не заўсёды спявалі ў каляндарнай і сямейна-родавай абраднасці. Напрыклад, па-за мужчынскім вакальным удзелам застаюцца абрады *Гуканне вясны*, *Масленніца*, *Кумленне*, *Ваджэнне куста*, *жніўная абраднасць* і інш. Мужчыны маглі браць удзел у пералічаных абрадах, але не спявалі. Асноўнымі абрадамі з удзелам мужчын-спевакоў з'яўляюцца *Валачобніцтва*, *Юр'е*, *Купалле*, *Каляды*.

У велікодных абыходах вёскі ролю валачобнікаў выконвалі мужчыны, але было і жаночае валачобніцтва, напрыклад у Лагойскім раёне. На *Юр'е* спявалі мужчыны-пастухі. На *Купалле*, спявалі як жанчыны, так і мужчыны. Восенская спеўная традыцыя ўвасоблена ў жаночай і дзявочай спеўнасці. Калядныя песні (абыходныя, віншавальныя, калядныя канты) выконваліся і жанчынамі, і мужчынамі.

Што датычыцца сямейна-родавай абраднасці, безумоўна, мужчыны не маглі выконваць пахавальныя галашэнні і іншыя творы, прыналежаць да жаночых. Але песні ўшанаванні бабкі-павітухі спяваліся таксама мужчынамі.

Ёсць пласт песеннай лірыкі, які належыць толькі мужчынскай спеўнай традыцыі – гэта песні сялянскай вольніцы, чумацкія пескі. Яны былі пераняты з рускай і ўкраінскай песеннай традыцыі, але па музычных характарыстыках з'яўляюцца беларускімі. «Паэтычныя матывы, сама манера выканання песень сялянскай вольніцы зрабілі значны ўплыў на розныя, у тым ліку самыя старадаўнія жанры беларускай народнай творчасці. Закранулі яны і сферу жаночай каляндарна-земляробчай лірыкі, дзе ў адпаведнасці з новай манерай выканання найбольш лірызаваныя напевы набылі элемент драматычнай выразнасці, сатыры, унутранай дынамікі» [5, с. 170].

Балоды спяваліся жанчынамі і мужчынамі. Рэкруцкія песні не заўсёды спявалі мужчыны, у асноўным яны – жаночыя. Гэта абумоўлена сюжэтамі, лірычнай гераніяй якіх з'яўляецца жонка. Мужчыны спявалі рэкруцкія-дарожныя песні, калі трэба было доўга ехаць ці ісці.

Самы вялікі пласт мужчынскай спеўнай традыцыі – пазаабрадавая лірыка, ў якой мужчынскі спеў рэалізуецца ў разнастайных праяўленнях: яскравыя сюжэты, высокая эмацыйнасць, падтрыманая

беларускім імпрэтам, шырокі дыпазон выканання. Існаванне на Палессі гамафонна-гарманічнага строю дае дастатковае ўяўленне пра тое, як спявалі мужчыны ў Беларусі.

З улікам адзначанага вышэй, трэба фарміраваць і распрацоўваць метады пераемнасці мужчынскай спеўнай традыцыі. Пры падрыхтоўцы фальклорных вакалістаў неабходна выходзіць не толькі правільна спяваючага чалавека, але і асобу, якая пры дапамозе голаса раскрыецца.

Безумоўна, вялікую ролю выконвае выхаванне навучэнца: выпрацоўка беларускага імпрэту, мужчынскай стрыманнасці і ў той жа час ўнутранага пражывання песні асобай. Гэта таксама закранае праблему гендэрнага выхавання. У адпаведнасці з ім, дзяўчынкі пераймалі ўсе веды ад жанчын, а хлопчыкі – ад мужчын. Прыклад: калі хлопчык спявае змалку ў калектыве з дзяўчатамі, то і манера гукавымання ў яго больш мяккая, жаночая. Калі выкладчык – жанчына, якая не можа прадаманстраваць спевы «памужчынску», то ў навучэнца фарміруецца жаночая манера гукавымання. Але калі пачынае выкладаць мужчына, то вучань пераймае яго манеру, пачынае «заглыбляць» гук (фарсіраваць).

Акрэслім некаторыя вывады.

Метад вуснага пераймання спеўнай традыцыі – самы натуральны метады пераймання ад носьбіта традыцыі этнафору. Пры выкарыстанні яго этнафор можа бачыць носьбіта: пастанову яго фанатычнага апарату, манеру паводзінаў пры спевах, эмацыйны стан спевака. Гэта вельмі важна для правільнага ўспрымання этнафанічнага ўзору.

Метад сінтэтычнага засваення выкарыстоўваецца на фундаменце сабранага этнафанічнага матэрыялу, вымагае глыбокага разумення народнай культуры і паглыблення ў фальклорна-этнаграфічны кантэкст. Пры ігнараванні гэтых пунктаў, могуць узнікнуць істотныя памылкі пераймання (неправільная пастанова фанатычнага апарату, недастатковая або скажоная перадача эмацыйнага стану і інш.).

Метад індывідуалізацыі – метады пры якім, трэба адчуць асобу, якая выконвае твор. За кожным носьбітам знаходзіцца вялікі жыццёвы вопыт, які пры збіранні этнафанічных узораў ў асноўным не ўлічваецца. А гэта ў першую чаргу ўздзейнічае на тых пачуцці, якія перажывае інфармант пры спевах. І гэта, у той жа час, уплывае на фарміраванне эмацыйнага стану навучэнца. Важна перадаць не толькі інтанацыю і дынаміку песні, але і яе характар. Таму, што беларуская народная песня, гэта сінтэз характару, інтанацыі і эмацыйнага стану спевака.

Спіс літаратуры:

1. Мажэйка, З.Я. Календарно-песенная культура Беларусі: Опыт систем.-типол. исслед. // З.Я. Мажейко. – Мінск : Навука і тэхніка, 1985. – 247 с.
2. Мазюк, І.В. Аб праблемах пераймання спеўных традыцый / І.В. Мазюк // Традыцыйная культура і дзеці: праблемы этнавыхавання. Вып. 3 : матэр. IV рэсп. навук.-практ. канф. (2-3 крас. 2008 г., г.п. Акцябрскі) / аўт. і праекта і ўклад. М.А. Козенка. – Мінск : БелДІПК, 2008. – С. 100–103.
3. Можейко, З.Я. Беларуская этномузыкалогія: Очерки истории (XIX-XXвв.) / З. Можейко, Т. Якіменко, Т. Варфаламеева [и др.] ; под. ред. З.Я. Можейко. – Минск : Технология, 1997. – 254 с.
4. Можейко, З.Я. Песни Белорусского Полесья. Вып. 1 / З.Я. Можейко. – М. : Сов. композитор, 1983. – 183 с.: ил., нот.
5. Можейко, З.Я. Песни Белорусского Полесья. Вып. 2 / З.Я. Можейко. – М. : Сов. композитор, 1984. – 151 с. : ил., нот.
6. Мухарынская, Л.С. Беларуская народная музычная творчасць // Л.С. Мухарынская, Т.С. Якіменка. – Мінск : Выш. школа, 1993. – 242 с.
7. Пладунова, Т.А. Фарміраванне этнафанічных эталонаў гучання ў студэнтаў спецыялізацыі «Этнафоназнаўства» БДУ культуры і мастацтваў / Т.А. Плаунова // Традыцыйная культура і дзеці: праблемы этнавыхавання. Вып. 3 : матэр. IV рэсп. навук.-практ. канф. (2-3 крас. 2008 г., г.п. Акцябрскі) / аўт. і праекта і ўклад. М.А. Козенка. – Мінск : БелДІПК, 2008. – С. 104-116.
8. Шчадрына, Э.В. Сучасныя валачобныя песні Рудабельшчыны і пытанні міжкультурнага кантэксту бытавання жанру / Э.В. Шчадрына // Традыцыйная культура і дзеці: праблемы этнавыхавання. Вып. 3 : матэр. IV рэсп. навук.-практ. канф. (2-3 крас. 2008 г., г.п. Акцябрскі) / аўт. і праекта і ўклад. М.А. Козенка. – Мінск : БелДІПК, 2008. – С. 200-204.